

O'SMIRLAR UCHUN SAMARALI TA'LIM METODLARINI ANIQLASH VA TALIM JAROYONINI OPTIMALLASHTIRISHGA YORDAM BERUVCHI USULLAR

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti magistranti

To'rayeva Shahnoza O'rol qizi

Email: shaxnozatorayeva44@gmail.com

UDK:37.013.42

Annotatsiya: Ushbu maqola “O’smirlar uchun samarali ta’lim metodlarini aniqlash va ta’lim jarayonini optimallashtirishga yordam beruvchi usul va omillar” mavzusiga bag‘ishlangan. Tadqiqotning maqsadi — o’smir yoshidagi o‘quvchilarning psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning o‘quv faoliyatini samarali tashkil etish va ta’lim jarayonini optimallashtirish imkonini beruvchi metod hamda omillarni aniqlashdan iborat. Ishda o’smirlarning motivatsiya darajasi, shaxsiy o‘ziga ishonch, muloqotga ehtiyoj, emotsional barqarorlik kabi psixologik omillar o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, shaxsga yo‘naltirilgan, muammoli o‘qitish, hamkorlikda o‘qish, raqamli ta’lim va reflektiv yondashuv kabi metodlar o’smirlarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, o‘z fikrini erkin ifoda etish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu natijalar o‘qituvchilarga o’smirlarning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini yanada samarali tashkil etishda amaliy yordam beradi.

Kalit so‘zlar: ta’lim samaradorligi, trend, motivatsiya, psixologik omillar, raqamli ta’lim muhiti, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, o‘qitish metodlar

Аннотация: Данная статья посвящена теме выявления эффективных методов обучения подростков, а также методам и факторам, помогающим выявить методы обучения и оптимизировать

процесс обучения. Цель исследования – выявить методы и факторы, позволяющие эффективно организовать образовательную деятельность и оптимизировать образовательный процесс подростков с учётом их психологических особенностей. В работе изучались такие психологические факторы, как уровень мотивации подростков, уверенность в себе, потребность в общении, эмоциональная устойчивость. Результаты исследования показывают, что такие методы, как личностно-центрированное, проблемное обучение, обучение в сотрудничестве, цифровое обучение и рефлексивный подход, повышают внутреннюю мотивацию подростков, развивают их способность свободно выражать своё мнение и принимать самостоятельные решения. Полученные результаты оказывают практическую помощь педагогам в организации образовательного процесса более эффективно с учётом психологических особенностей подростков.

Ключевые слова: *эффективность образования, тенденция, мотивация, психологические факторы, цифровая образовательная среда, личностно-ориентированное обучение, методы обучения*

Abstract: *This article is devoted to the topic “Identifying effective teaching methods for adolescents and methods and factors that help optimize the educational process”. The purpose of the study is to identify methods and factors that allow for the effective organization of educational activities and optimization of the educational process, taking into account the psychological characteristics of adolescents. The work studied psychological factors such as the level of motivation of adolescents, personal self-confidence, need for communication, emotional stability. The results of the study show that methods such as person-centered, problem-based learning, collaborative learning, digital learning and reflective approaches increase the internal motivation of adolescents, develop their ability to freely express their opinions and make*

independent decisions. These results provide practical assistance to teachers in organizing the educational process more effectively, taking into account the psychological characteristics of adolescents.

Keywords: *educational effectiveness, trend, motivation, psychological factors, digital learning environment, person-centered learning, teaching methods*

Kirish: Hozirgi globallashuv va axborotlashuv davrida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning intellektual salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish ta'lim tizimining asosiy maqsadiga aylangan. Ayniqsa, o'smir yoshdagi o'quvchilarning o'quv faoliyati samaradorligini ta'minlash, ularda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va tanqidiy tafakkurni shakllantirish zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun o'qituvchidan yangicha yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, shuningdek, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini chuqur hisobga olish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, o'smirlar uchun samarali ta'lim metodlarini aniqlash nafaqat ta'lim sifati, balki shaxs rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim omil sifatida qaraladi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida interfaol o'qitish usullari, raqamli ta'lim texnologiyalari, gamifikatsiya, STEAM ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va refleksiv o'qitish kabi metodlar keng qo'llanila boshladi. Bu yondashuvlar o'quv jarayonini optimallashtirish, o'smirlarning darslarga qiziqishini oshirish, o'quv motivatsiyasini kuchaytirish hamda ularning individual o'quv strategiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Mazkur maqolada o'smirlar uchun samarali ta'lim metodlarini aniqlash, ta'lim jarayonini optimallashtirishga xizmat qiluvchi omillarni tahlil qilish hamda ta'lim samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan ilmiy-pedagogik

tavsiyalar ishlab chiqish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari zamonaviy ta'lim jarayonini takom

illashtirish, o'smirlarning o'quv faoliyati va psixologik faolligini rivojlantirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM:

O'smirlik davri shaxs rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Bu davrda o'quvchi o'zini anglay boshlaydi, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilishga intiladi. Shuning uchun bu bosqichda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish o'quv faoliyatining muvaffaqiyatini belgilaydi.

O'quv faoliyati samaradorligini ta'minlovchi asosiy omillar :

1. *Psixologik omillar:* O'smirlarning motivatsiyasi – o'qishga qiziqish, o'zini namoyon qilish ehtiyoji ,o'z-o'zini baholash va ichki ishonch darajasi, diqqat, xotira va tafakkur kabi kognitiv jarayonlarning rivojlanish darajasi.

2. *Pedagogik omillar:* O'qituvchining pedagogik mahorati va kommunikativ uslubi, faol o'quvchi konsepsiyasi asosida darslarni tashkil etish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va individual ta'lim yo'nalishlarini hisobga olish.

3. *Ijtimoiy omillar:* Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik, sinf jamoasidagi ijobiy muhit va do'stona munosabatlar, ta'lim muassasasida motivatsion va raqobatbardosh muhit yaratish.

4. *Texnologik omillar:* Raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish (interaktiv platformalar, e-darsliklar), gamifikatsiya, STEAM yondashuv, sun'iy intellekt asosidagi o'qitish, ta'limda multimedia resurslari va virtual laboratoriyalardan foydalanish.

O'smirlarning o'quv faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillarga motivatsiya, diqqat va xotira, emotsional holat, o'zini baholash, iroda hamda muloqot ko'nikmalari kiradi. Ushbu omillar o'quvchilarning bilim olish jarayoniga bo'lgan ichki munosabatini belgilaydi va ularning o'quv natijalarini bevosita shakllantiradi.

Motivatsiya :O'smirlar uchun o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatning asosiy manbai — bu ichki motivatsiyadir. Agar o'quvchi o'qishdan maqsad va manfaat ko'rsa, uning o'quv faolligi ortadi, diqqat-e'tibori kuchayadi va natijada o'zlashtirish darajasi yuqori bo'ladi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarda ichki motivni shakllantiruvchi metodlardan (gamifikatsiya, rag'batlantirish, ijodiy topshiriqlar, muammoli vaziyatli o'qitish) foydalanishi zarur.

Emotsional muhit: O'smirlarning o'quv jarayonidagi hissiy holati ham o'ta muhim. Salbiy emotsiyalar (qo'rquv, ishonchsizlik, qo'pol tanqid) o'quv jarayoniga salbiy ta'sir etadi, stress darajasini oshiradi va o'rganishga bo'lgan qiziqishni pasaytiradi. Aksincha, ijobiy muhitda, o'zaro hurmat va ishonch asosidagi muloqot sharoitida o'smir o'zini erkin his etadi, bu esa bilim olish samaradorligini oshiradi.

O'zini baholash va refleksiya: O'smirlik davrida shaxs o'z imkoniyatlarini sinovdan o'tkazadi, o'zini boshqalar bilan solishtiradi. Shu bois, o'qituvchining qo'llab-quvvatlashi, konstruktiv fikr-mulohazalar berishi va ijobiy “feedback” taqdim etishi o'quvchilarda sog'lom o'zini baholashni shakllantiradi.

Refleksiv yondashuv — o'smirning o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni anglash va o'z ustida ishlash ko'nikmasini rivojlantiradi. Bu esa o'quv jarayonini ongli boshqarishning psixologik asosi hisoblanadi.

Ijtimoiy-psixologik muhit:O'smirlarning o'qishga bo'lgan munosabatiga ularning oila a'zolari, sinfdoshlari, o'qituvchilari bilan munosabati ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy ijtimoiy muhit, jamoaviy hamkorlik, o'zaro yordam va muloqot o'smirning shaxsiy faolligini oshiradi. Aksincha, salbiy ijtimoiy munosabatlar, tanqid yoki tazyiq ularning o'quv faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchining pedagogik mahorati, ta'limni tashkil etish uslubi hamda o'quvchilar bilan

o'zaro munosabatiga bog'liqdir. Ayniqsa, o'smir yoshidagi o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchining pedagogik yondashuvi, o'qitish metodlari va ta'lim jarayonida yaratilgan muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Pedagogik omillar deganda — o'qituvchining metodik tayyorgarligi, didaktik yondashuvi, interfaol metodlarni qo'llash darajasi, ta'lim vositalaridan foydalanish madaniyati, o'quvchilarga individual yondashuv hamda ta'lim muhitining tashkil etilishi tushuniladi. Bu omillar o'smirlarning o'qishga bo'lgan qiziqishi, motivatsiyasi va natijaviy o'qish faoliyatini belgilaydi.

Innovatsion pedagogik yondashuvlar: Bugungi kunda ta'lim samaradorligini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim o'rin tutadi. Interfaol o'qitish, muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish (project-based learning), klaster, "Aqliy hujum", "Debat" kabi metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, STEAM ta'lim, gamifikatsiya, raqamli ta'lim vositalari va AR/VR texnologiyalarni qo'llash o'quv jarayonini jonlantiradi, o'smirlarning o'quv faoliyatiga qiziqishini orttiradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim: O'smirlar bilan ishlashda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi alohida ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining individual imkoniyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda dars tashkil etilishi zarur. Bu yondashuv o'quvchilarda o'z fikrini erkin ifoda etish, mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy tafakkur va mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi.

Shaxsning ta'lim jarayonidagi faolligi va motivatsiyasi uning atrofidagi ijtimoiy muhit — oila, tengdoshlar guruhi, maktab jamoasi va jamiyatdagi qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Oila muhiti: Eng birinchi ijtimoiy muhit — bu oila. Ota-onaning o'qishga bo'lgan munosabati, qo'llab-quvvatlashi va nazorati o'smirning ta'limga bo'lgan qarashini shakllantiradi. Ota-onalar tomonidan yaratilgan

ijobiy emotsional muhit, rag'bat va ishonch o'quvchilarda o'z kuchiga bo'lgan ishonchni oshiradi. Aksincha, ortiqcha tanqid, befarqlik yoki tazyiq o'quv faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tengdoshlar guruhi: O'smirlik davrida tengdoshlar ta'siri juda kuchli bo'ladi. Do'stlarining o'qishga bo'lgan munosabati, jamoaviy qadriyatlar, ijtimoiy qabul qilingan "muvaffaqiyat" mezonlari o'smirning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini belgilaydi. Shu bois maktab jamoasida sog'lom raqobat, hamkorlik, ijobiy o'zaro ta'sir muhiti yaratilishi zarur.

Maktab va ta'lim muassasasi muhiti: Maktabdagi psixologik iqlim, o'qituvchilar jamoasining o'zaro munosabati, darsdan tashqari faoliyatlar, o'quvchilarning o'zini namoyon etish imkoniyatlari ijtimoiy omillar sifatida o'quv faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy maktab muhiti o'smirning o'zini erkin his qilishiga, faol qatnashishiga va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishiga yordam beradi.

Axborot-madaniy muhit: Bugungi raqamli davrda o'smirlarning o'quv faoliyatiga ta'sir etuvchi eng yangi ijtimoiy omillardan biri bu — axborot makonidir. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn ta'lim platformalari o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, lekin nazoratsiz foydalanish ularning e'tiborini chalg'itishi mumkin. Shu sababli, o'quvchilarni raqamli madaniyat, tanqidiy fikrlash va axborotni tahlil qilish ko'nikmalariga o'rgatish muhimdir.

Texnologik omillar, avvalo, ta'lim jarayonining moslashuvchanligi va qulayligini ta'minlaydi. Masalan, onlayn ta'lim tizimlari (Google Classroom, Moodle, Coursera), raqamli o'quv resurslari, elektron darsliklar va sun'iy intellekt asosidagi o'quv dasturlari o'smirlarning o'zlashtirish jarayonini individuallashtirish imkonini beradi. Shuningdek, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar, interfaol doskalar va 3D-simulyatsiyalar orqali o'quvchilarda mavzularni chuqurroq anglash, tasavvur qilish va amaliy qo'llash ko'nikmalari shakllanadi. Bu esa o'quv faoliyatining sifat ko'rsatkichlarini oshiradi. Raqamli

ta'lim muhiti o'smirlarni o'z-o'zini o'qitish, mustaqil izlanish va ijodiy yondashuvga undaydi. Shu bilan birga, o'qituvchidan texnologik savodxonlikni oshirish, mos dasturiy vositalarni tanlash va ularni metodik jihatdan to'g'ri qo'llash malakasini talab etadi.

Xulosa

Bugungi kunda ta'lim jarayonini takomillashtirish, ayniqsa o'smirlar o'quv faoliyati samaradorligini oshirish dolzarb masalalardan biridir. O'smirlik davri — shaxs rivojining faol bosqichi bo'lib, bu davrda ta'lim sifati nafaqat bilim olish jarayoniga, balki shaxsning dunyoqarashi, ijtimoiy moslashuvi va mustaqil fikrlashiga ham bevosita ta'sir etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quv faoliyati samaradorligini belgilovchi omillar o'zaro chambarchas bog'langan. Psixologik omillar — o'smirning ruhiy holati, o'ziga bo'lgan ishonchi va motivatsiyasi; pedagogik omillar — o'qituvchining yondashuvi, o'qitish metodlari va darsning mazmuni; ijtimoiy omillar — oilaviy muhit, tengdoshlar ta'siri hamda ijtimoiy qadriyatlar; texnologik omillar esa — raqamli vositalar, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq. Ushbu omillar bir-birini to'ldirgan taqdirdagina o'quv jarayonida kutilgan natijaga erishish mumkin. O'qituvchi o'quvchining psixologik xususiyatlarini inobatga olib, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini uyg'unlashtirgan holda dars tashkil etsa, ta'lim samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Demak, o'smirlarning o'quv faoliyati samaradorligini oshirish uchun ta'lim jarayoniga kompleks yondashuv zarur. Bu yondashuv psixologik barqarorlik, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, pedagogik mahorat va texnologik yangiliklarni birlashtirgan taqdirdagina natijador bo'ladi. Natijada, ta'lim jarayoni shunchaki bilim berish emas, balki o'quvchini hayotiy kompetensiyalarni egallashga, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan tizimga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. To'raeva, M. (2020). O'smir yoshdagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari va ta'lim jarayoni samaradorligi. – Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Xolmatova, D. (2021). Innovatsion ta'lim texnologiyalari va ularning o'quv jarayonidagi o'rni. – Samarqand: SamDU nashriyoti.
3. Jalolova, N. (2022). Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodlari. – Toshkent: Istiqlol nashriyoti.
4. G'ulomova, S. & Karimov, A. (2019). Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan nashriyoti.